

Det danske Klimaråd i et sammenlignende, demokratisk og tværvideenskabeligt perspektiv

Maj 2020

Indhold

1. Introduktion	2
2. Klimarådets mandat	4
3. Klimarådets sammensætning	9
4. Det danske Klimaråd i et nordisk perspektiv	13
5. Afrunding: For et demokratisk orienteret og tværvideenskabeligt Klimaråd	16
6. anbefalinger	17
7. Litteraturliste	18

Forsidefoto:

Mandø Mølle, af Jens Friis Lund

Henvisning til dette notat:

Klima- og Omstillingsrådet (2020). Det danske Klimaråd i et sammenlignende, demokratisk og tværvideenskabeligt perspektiv. Maj 2020.

1. Introduktion

Siden dets stiftelse i 2014 har det danske Klimaråd været en vigtig vidensressource for klimaindsatsen herhjemme, som en institution der nyder stor opmærksomhed i Folketinget, blandt offentlige myndigheder og blandt en bred skare af danske interesseorganisationer. Med Klimalovforslaget af 26. februar 2020¹ (fra nu af "Klimaloven") tillægges Klimarådet en betydeligt mere central rolle i forhold til at stille et vidensberedskab og analyser til rådighed for den klima- og omstillingspolitiske debat i Folketinget og samfundet mere generelt. Derfor vil vi i dette notat nærmere analysere Klimarådets mandat og sammensætning, som fremsat i Klimaloven, og som anskuet i et sammenlignende, demokratisk og tværfagligt perspektiv.

Klimarådet er et fagligt og videnskabeligt funderet ekspert-råd, hvis opgave det er at yde uvildig og uafhængig ekspertviden og rådgivning om klimaindsatsen. I Klimaloven hedder det således (§10 stk. 3), at rådet *'sammensættes af eksperter med bred ekspertise og et højt klimarelevant fagligt niveau inden for energi, bygninger, transport, landbrug, miljø, natur, økonomi, klimavidenskabelig forskning og adfærdsforskning af relevans for klimaområdet'*.² Det hedder endvidere (§3), at Klimarådet skal *'fremme uvildig rådgivning om klimaindsatsen'* gennem at bistå klima-, energi- og forsyningsministeren (fra nu af "klimaministeren"), og at rådet er *'uafhængigt'* (§10).³ Det fremgår videre af Klimalovens bemærkninger, at uafhængigheden med loven søges styrket ikke mindst ved, at nye medlemmer af Klimarådet fremover vælges ved enighed af de eksisterende medlemmer og herefter alene formelt udpeges af klimaministeren. Klimarådet konstituerer også sig selv ved at vælge formand og to næstformænd. Tidligere udpegede klimaministeren medlemmer samt formand for Klimarådet.

Når vi i dette notat taler om Klimarådets **mandat**, så henviser vi særligt til de i Klimalovens kapitel 2 fastsatte opgaver og hvad der deraf følger af privilegier og forpligtelser ift. klima- energi- og forsyningsministeriet (fra nu af "klimaministeriet"), Folketing og offentlighed. Vores afsæt er her, at vi fra et demokratisk perspektiv støtter den betoning af Klimarådets uafhængighed, som Klimaloven implicerer, men samtidig ønsker at påpege en række fortsat eksisterende dilemmaer. Tilsvarende henviser vi med Klimarådets **sammensætning** særligt til de i Klimalovens kapitel 5 fremsatte forordninger om rådets medlemssammensætning. Vores afsæt er her, at klimaudfordringen er mangefacetteret og kalder på et vidensberedskab, der bør trække på en bred vifte af de tekniske, natur-, samfunds- og humanvidenskaberne.

For bedre at kunne vurdere, hvorvidt det danske Klimaråd med Klimaloven opnår de bedst mulige betingelser for at leve op til disse principper for demokratisk mandat og tværfaglig sammensætning vil vi i det følgende inddrage en **sammenligning** med de øvrige nordiske klimaråd.

1 Lovforslag nr. L 117. *Forslag til Lov om klima*. Fremsat den 26. februar 2020 af klima-, energi- og forsyningsministeren (Dan Jørgensen). https://www.ft.dk/ripdf/samling/20191/lovforslag/l117/20191_l117_som_fremsat.pdf

2 At medlemskab af Klimarådet forudsætter kompetencer og meritter af videnskabelig art kan således i den danske Klimalov siges at være delvist underforstået via formuleringen om "højt fagligt niveau". I Sverige og Finland findes mere præcise formuleringer om dette forhold.

3 Af Klimalovens bemærkninger fremgår det mere præcist, at Klimarådet er en såkaldt offentlig uafhængig institution.

Særligt Sverige og Finland har uafhængige ekspert-råd, der minder om det danske, men som samtidig rummer interessante forskelle. Notatet vil på denne baggrund fremsætte en række (tvær-)fagligt begrundede **anbefalinger** til at sikre, at det danske Klimaråd - via dets mandat og sammensætning - kan styrkes yderligere som en demokratisk funderet og tværvideenskabelig institution, der aktivt støtter op om den vigtige samfundsmæssige debat om den danske klimaudfordring og grøn omstilling, også i et globalt perspektiv.

Kort om Klima- og Omstillingsrådet

Klima- og Omstillingsrådet (KOR) er et frivilligt formidlingsinitiativ bestående af forskere på tværs af samfund, historie, hverdagsliv og teknologi. KOR har til formål at foretage tværfagligt funderede vurderinger af aktuelle klima- og miljørelaterede spørgsmål, for derved at bidrage til den offentlige debat om grøn omstilling.

KOR's generelle afsæt er baseret på beregninger af og principper for det begrænsede carbon-mæssige råderum, et land som Danmark står med hvis vi skal bidrage retfærdigt til en overholdelse af Paris-aftalens målsætninger. Det danske mål om en 70%-reduktion i drivhusgasemissioner i 2030 er her at regne for et minimum, set i lyset af Danmarks internationalt set høje udledningsniveau, historiske ansvar og at vi favoriseres af FN-systemets territorialprincip for opgørelse af udledninger på nationalt niveau. En sådan omstilling vil kræve indsats, der rækker på tværs af alle samfundssektorer, og som kombinerer teknologiske nybrud med omfattende ændringer i kollektiv levevis.

For yderligere information henvises til KOR's hjemmeside:

www.klimaogomstillingsraadet.dk

2. Klimarådets mandat

I denne sektion argumenterer vi for, at Klimarådets opgave om at levere uvildig rådgivning forudsætter, at rådet har udstrakt autonomi inden for et bredt mandat, som tydeligt orienterer dets vidensindsamling og rådgivning i forhold til offentlighedens bedste, snarere end i forhold til skiftende regeringers politiske pejlemærker eller andre særinteresser. Dernæst præsenterer og analyserer vi Klimarådets mandat som beskrevet i Klimaloven, inden vi fremsætter anbefalinger til at styrke uvildigheden og offentligheds-orienteringen af rådet yderligere.

Et uafhængigt klimaråd

Med Klimaloven har man søgt at styrke Klimarådets uafhængighed. Det er et vigtigt skridt, fordi reel uafhængighed må ses som forudsætning for en vidensinstitution, der har som mandat at levere uvildig rådgivning. Det er dertil vigtigt i et demokratisk perspektiv, at et rådgivningsorgan, som er så centralt for den danske klimapolitik, i sidste ende forstår og orienterer sin vidensindsamling og rådgivning i forhold til et bredt offentligheds-hensyn, frem for i forhold til skiftende regeringers politiske pejlemærker eller andre særinteresser. Klimarådets nuværende tætte formelle relation til klimaministeriet og Folketinget gør, at uafhængigheden og uvildigheden ikke kan tages for givet og kan tænkes at komme under pres.

At uafhængighed er forudsætningen for uvildighed er et grundlæggende princip i både offentlig forvaltning og retssystemet. Det er også et grundlæggende princip for forståelsen af den særlige værdi, som samfundet tillægger videnskab og akademisk vidensproduktion, at universiteter og dets ansatte nyder udstrakt uafhængighed i form af den lovsikrede forskningsfrihed. Det betyder bl.a., at universitetsansatte forskere så vidt muligt skal søge at holde sig fri af særinteresser og i øvrigt være transparente og bevidste om, hvilke interesser deres vidensproduktion i sidste ende kan siges eller tænkes at tjene (som fx ved at deklarerer forskningsfinansiering, men også i form af refleksioner over hvilke interesser, der evt. tilgodeses af en specifik problemformulering, metodevalg osv. i selve forskningsprocessen).

Klimaforandringerne er et ekstremt kompliceret og mangefacetteret globalt fænomen omgærdet af store usikkerheder, men i særdeleshed også store risici for fremtidige alvorlige og uoprettelige skader på det danske samfund såvel som verdenssamfundet. Dertil bør klimaforandringer retteligt anskues som forbundet til øvrige globale miljømæssige udfordringer, herunder biodiversitets-tilbagegang og risiko for at overskride andre kritiske, planetære grænser. Endelig kræver en afbødning af problemet store og langsigtede samfundsmæssige investeringer og forandringer i alt fra teknologi til hverdagsliv, i Danmark såvel som globalt. Dette betyder samlet set, at rådgivning på klimaområdet bør tage udgangspunkt i et forsigtighedsprincip, som tilsiger, at hvis der er pålidelige videnskabelige indikationer for risiko for sådanne alvorlige eller uoprettelige skader, så må indgreb ikke udsættes alene grundet videnskabelig usikkerhed. Og fordi der er tale om problematikker og løsninger, som rækker langt ud i tid og indebærer store risici, så er det tilsvarende vigtigt, at rådgivningen sker ud fra et bredt og langsigtet perspektiv for offentlighedens (og menneskehedens) bedste, frem for ud fra skiftende

politiske flertals potentielt kortsigtede prioriteter. Men netop fordi der også er store erhvervs- og bredere samfundsmæssige interesser på spil, så kommer rådgivning der refererer til et forsigtighedsprincip og langsigtet perspektiv nemt under pres fra særinteresser og mere akutte politiske hensyn og magtkampe.

At overvejelser om politisk pres på uafhængig forskning og rådgivning om klima og grøn omstilling ikke er grebet ud af den fri luft kan illustreres ved et par eksempler. På globalt niveau er det forskningsmæssigt velunderbygget, at fossil-industrien (fx Exxon Mobile, Chevron, Shell, Total) aktivt sår tvivl om uafhængig klimaforskning og finansierer klimaskeptiske tænketanke (Oreskes and Conway, 2010; Supran and Oreskes, 2017). Herhjemme har vi set klare eksempler på at Klimarådet er blevet udsat for et direkte politisk pres som resultat af dets analyse- og rådgivningspraksis. Således blev Klimarådets tidligere formand, Peter Birch Sørensen, fravalgt som formand for en yderligere periode på fire år i 2019 i kølvandet på et forløb, hvor den daværende klimaminister Lars Christian Lilleholt offentligt kritiserede Klimarådets prioriteringer og såede tvivl om lødigheden af rådets arbejde.

En vidtstrakt grad af uafhængighed er således en forudsætning for uvildig politik-rådgivning – og i særlig grad i forhold til så politisk højspændt og mangefacetteret et felt som klima og grøn omstilling. Dertil er uafhængighed som nævnt også et vigtigt demokratisk princip og redskab, der kan tjene til at sikre, at Klimarådets ekspertvurderinger i sidste ende ansvarliggøres over for brede offentligheds- og samfundshensyn, herunder i forhold til en oplyst offentlig debat og borgerinddragelse i grøn omstilling. Som vi gennemgår nedenfor, så betones disse hensyn da også med den nye Klimalov. Det er imidlertid vigtigt at anerkende, at Klimarådets primære ansvarliggørelse over for klimaministeriet i sig selv rummer dilemmaer på dette punkt. Vi vil i det følgende udfolde disse dilemmaer yderligere, i relation til Klimalovens bestemmelser.

Vurdering af Klimarådets mandat, som beskrevet i Klimaloven

Det fremgår af Klimalovens kapitel 2 'Klimarådets opgaver' (§3-5), at klimarådets mandat først og fremmest er at bistå klimaministeren med uvildig rådgivning om den danske klimaindsats. Dette skal jf. §4 ske via årlige anbefalinger om klimaindsatsen og årlige kommenteringer på klimastatus og -fremskrivning. Klimarådet skal jf. §5 udarbejde et katalog over mulige virkemidler og bidrage til den offentlige debat. Herudover kan klimarådet på eget initiativ udarbejde analyser af og anbefalinger til klimaindsatsen.

Af bemærkningerne til Klimalovens punkt 2.3 om 'Klimarådets årlige anbefalinger og øvrige opgaver' fremgår det, at *“Det følger af den gældende klimalovs § 2, stk. 4, at Klimarådet mindst 1 gang årligt fremsender og offentliggør anbefalinger til klima-, energi- og forsyningsministeren om regeringens klimaindsats, så indsatsen kan indrettes omkostningseffektivt og under hensyn til vækst, konkurrenceevne, beskæftigelse, herunder jobskabelse, og under hensyn til videnskabens anbefalinger, herunder anbefalinger fra IPCC, om den nødvendige klimaindsats.”*⁴

4 Klimaloven, side 6

Af bemærkningerne til Klimaloven punkt 2.6 fremgår detaljer, som kaster yderligere lys over forventningerne til Klimarådets fremtidige analyse- og rådgivningspraksis: *“Som led i aftale om finanslov for 2020 er det besluttet at tilføre ekstra midler til Klimarådet og dermed øge Klimarådets klimafaglige kompetencer og kapacitet til at vurdere samfundsøkonomiske konsekvenser af klimapolitiske forslag. Det er endvidere besluttet, at Klimarådet kan bestille analyser i Energistyrelsen inden for rammerne af den afsatte bevilling.”*⁵

Med øje for uafhængighed samt tværfaglighed som principper, og med udblik til de svenske og finske klimaråd (en sammenligning som udfoldes senere), er der flere ting at bemærke ved Klimalovens beskrivelse af Klimarådets mandat.

For det første bemærkes det, at Klimarådet generelt placeres tæt på klimaministeriet (via klimaministeren), mens relationen til den øvrige administration, den bredere parlamentariske proces og offentligheden som sådan er mindre præcist bestemt. Det virker på den ene side fornuftigt, al den stund at Klimalovens samlede indfrielse netop forankres i klimaministeriet. På den anden side indebærer det visse dilemmaer, som på sigt kan vise sig centrale for den rolle, som Klimarådets ekspertrådgivning kan spille og ikke spille i den grønne omstilling.

Her kan man dels overveje, hvilken status og rolle Klimarådets anbefalinger tillægges og vil blive tillagt i den øvrige centraladministration, herunder i Finansministeriet, som traditionelt spiller en stor rolle for koordinering af den økonomiske politik. Det forekommer her rimeligt at tænke, at et Klimaråd, hvis rådgivning i højere grad blev tydeligt indlejret i relation til den siddende regerings samlede administration og politik, og ikke kun som nu over for klimaministeriet, ville kunne spille en stærkere og mere sektor-overgribende og -videnskoordinerende rolle på sigt.

Herudover kunne man ønske sig en præcisering af, hvad der nærmere ligger i, at Klimarådet skal bidrage til den offentlige debat - og herunder hvilken vægt dette formål tillægges, set i forhold til det primære minister-rådgivende mandat. En sådan afklaring kunne dels tænkes at lette arbejdet for Klimarådets medlemmer, når de skal vurdere, hvilke analyser de på eget initiativ vil forestå (givet at der stadig arbejdes under ressource-begrænsninger, selv når sekretariatsbistanden øges med Klimaloven). Herudover ville en sådan afklaring kunne bruges til at tydeliggøre Klimarådets rolle i relation til det klimaborgerting, der ligeledes oprettes med loven (Klima- og Omstillingsrådet, 2020), og i bredere forstand over for den borgerinddragelse, som Klimaloven bemyndiger.

Endeligt kan det bemærkes, at der med Klimaloven oprettes et klima-dialogforum i relation til Klimarådets arbejde (jf. §12, stk. 5), og som pt ser ud til at komme til at bestå af repræsentanter fra et bredt udsnit af danske erhvervsorganisationer, civilsamfundet og myndigheder.⁶ Herved tilføres et interessent-inddragende lag, som på den ene side kan tænkes at skabe yderligere

5 Klimaloven, side 9

6 Ved tidspunktet for udfærdigelsen af dette notat var bekendtgørelsen om Klimarådets klima-dialogforum i høring. Udkastet pegede på 35 aktører: <https://prodstoragehoeringspo.blob.core.windows.net/20094a9b-3f7a-44af-a66a-f2c6e2a2f625/H%C3%B8ringsversion%20af%20bekendtg%C3%B8relse%20om%20Klimar%C3%A5dets%20klimadialogforum.pdf>

tillid til og legitimitet af Klimarådets anbefalinger. Omvendt fremgår det ikke klart af lovtæksten, præcist hvordan samspillet mellem dialogforummets inddragelse og rådets ekspertvurderinger forventes at fungere i de tilfælde, hvor der opstår større eller mindre uenigheder mellem disse parter. Herunder kunne man ønske sig en eksplicitering af det princip, at Klimarådets medlemmer alene træffer endelig beslutning om den årlige rapportes ekspertanbefalinger.

For det andet lægger Klimaloven nogle tydelige og snævre værdimæssige rammer for rådgivningen. Klimarådets anbefalinger skal fx tage hensyn til “vækst”, “konkurrenceevne” og “jobskabelse”. Betonningen af disse hensyn er problematisk fordi den kan indsnævre Klimarådets mulighed for at udfordre selvsamme hensyn. “Konkurrenceevne” er et begreb, der henviser til dansk produktions muligheder for afsætning og indtjening på globale markeder i konkurrence med industrier med placering i andre lande. Hensyn til konkurrenceevne fremføres ofte som et argument imod en ambitiøs dansk klimapolitik - ofte i sammenhæng med risiko for såkaldt ‘lækage’, dvs. at klimagevinsten ved regulering af dansk produktion i mindre eller højere grad udliges af, at produktion flytter udenlands som respons på øget miljøregulering. Sådanne forudsigelser af den forventelige effekt af dansk regulering afhænger af en lang række antagelser, herunder om en ambitiøs dansk klimapolitik og miljøregulering påvirker andre lande til også at hæve ambitionerne. Dertil er selve ideen om, at nationalstater nødvendigvis er i konkurrence med hinanden på et globalt marked i sig selv i modstrid med behovet for et udstrakt globalt samarbejde om at afbøde klimakrisen. Et udstrakt hensyn til - og en grundlæggende antagelse om nødvendigheden af - et fokus på dansk konkurrenceevne på et globalt marked bør derfor ikke stå alene som det vidensgrundlag den danske klimapolitiske diskussion opererer ud fra. Her sætter Klimaloven i vores optik en for snæver ramme for den uvildige ekspertvurdering.

Endelig pågår der i disse år mange seriøse ekspert-diskussioner, som på forskellig vis antyder, at et ensidigt fokus på at oppebære økonomisk vækst (sådan som dette begreb traditionelt forstås og måles, primært som vækst i BNP) ikke er et fornuftigt mål for et samfund som det danske, ikke mindst i relation til netop klima- og bæredygtighedsudfordringer. Der er således ganske solidt belæg på globalt niveau for en tæt sammenhæng mellem på den ene side økonomisk vækst og på den anden side drivhusgasudledninger og andre former for miljøbelastning (Hickel & Kallis, 2019; IRP, 2019). Dertil er det velkendt at den gennemsnitlige danskers livsstil i dag oppebæres af et klimaaftryk, som er mange gange højere end hvad den gennemsnitlige verdensborger kan udlede (Klima- og Omstillingsrådet, 2019). Øget materiel velstand (og forbrug) herhjemme vil altså ske på bekostning af andre verdensborgeres muligheder for at øge deres materielle velstand, hvis vi globalt set skal nå et fast klimamål (såsom Paris-aftalens) og undgå at øge de fremtidige krav til negative emissionsteknologier der skal sænke atmosfærens indhold af drivhusgasser. Sidst er der forskning som antyder, at den marginale værdi af højere indkomst for personers lykkeniveau og livstilfredshed falder over et vist indkomstniveau og som viser store forskelle i hvor effektive lande er til at omsætte vækst og miljøpåvirkning til menneskelig trivsel (Kahneman & Deaton, 2010; Hickel, 2020). Der er altså mange gode grunde til at Klimarådet i sin rådgivning bør kunne *udfordre* fremfor tage særlige hensyn til konkurrenceevne og vækst som givne præmisser.

Det er på denne baggrund, og netop i lyset af uvildigheds-princippet, at vi finder Klimalovens nuværende formuleringer om Klimarådets særlige hensyntagen til “vækst” og “konkurrenceevne” problematiske. Dette fordi, at en sådan særlig hensyntagen indsnævrer Klimarådets muligheder for at komme med (tvær-)fagligt baserede anbefalinger, som måtte udfordre netop de hensyn, herunder gennem at lægge op til behov for nytænkning af hvordan vi definerer og opgør centrale indikatorer for udviklingen af vores samfund (fx bæredygtig udvikling (Hickel, 2020) frem for vækst i BNP). Dette forekommer uheldigt, al den stund at såvel den danske regering som den bredere offentlighed hermed via Klimalovens mellemkomst bortdømmes muligheden for at blive præsenteret for det fulde videnskabeligt underbyggede handlerum for klima-afbødning og grøn omstilling. Denne påpegning viser samtidig vigtigheden af reel tværfaglighed i Klimarådets rådgivning, hvilket vi nu vil adressere i relation til rådets sammensætning.

3. Klimarådets sammensætning

I denne sektion videre-argumenterer vi for, at et Klimaråd bør have en reelt tværdisciplinær sammensætning som inddrager et bredt sæt af analytiske perspektiver på natur og samfund, fra de tekniske videnskaber, naturvidenskaberne, samfundsvidenskaberne og humaniora. Vi præsenterer derefter et bud på, hvordan vi overordnet kan skelne mellem mere og mindre relevante former for forskningskompetencer og -erfaring i forhold til klima som empirisk forsknings- og ekspertisefelt. Vi slutter denne sektion med at analysere beskrivelsen af kriterierne for Klimarådets sammensætning i Klimaloven samt dets nuværende sammensætning.

Et bredt udvalg af discipliner er vigtigt

Diskussionen om Klimarådets tværfaglige sammensætning er vigtig fordi forskellige fagdiscipliner bygger på bestemte tilgange og antagelser, som er med til at definere, hvordan man beskuer og afgrænser problemer og løsninger. Som diskuteret ovenfor er det fx ikke atypisk, at økonomer fokuserer snævert på relationer mellem udbud og efterspørgsel, og derfor antager, at potentialet til omstillingsprocesser primært ligger i at skrue på markeds-incidenter. Derfor bliver problemet med et bestemt type forbrug ofte forsøgt løst ved at skabe et økonomisk incitament for at forbruget kan flytte sig (fx via afgifter). Traditionelle økonomiske tilgange antager endvidere typisk, at menneskelig adfærd kan betragtes som et spørgsmål om individuelle ønsker, attituder og valg. Skal man ændre en adfærd må man derfor påvirke den enkelte, fx gennem økonomiske incitament, til at gøre noget andet. Begge antagelser udfordres af andre samfunds- og humanvidenskabelige tilgange.

Klimarådets nuværende sammensætning og mandat peger mod et særligt fokus på økonomisk faglighed. Dette signaleres blandt andet med begrebet "omkostningseffektivitet" i beskrivelsen af rådets mandat, samt i bemærkningernes henvisning til "samfundsøkonomiske konsekvenser". Dette er ikke nødvendigvis et problem, så længe der er transparens om tilgange og antagelser og så længe Klimarådet selvstændigt har mulighed for at supplere egne fagligheder med andre tilgange (jf. ovenfor om uafhængighed). Men særligt for klima- og omstillings-problematikker gælder, at der efterhånden er bred konsensus om det forhold, at de kun kan imødegås og håndteres fornuftigt hvis der arbejdes på tværs af fagdiscipliner og videnskæssige 'siloe' (Sovacool, 2014; Geels et al., 2017). I det lys vil det helt generelt give mening at tilstræbe, at Klimarådets analyser bygger på mere tværvideenskabelige tilgange, end tilfældet har været hidtil og end Klimaloven tilsiger.

Dette kan illustreres med analysen fra Klimarådet af tilgange til at nå 70%-reduktionsmålet i 2030 (Klimarådet, 2020). I denne vurderer Klimarådet, at det er nødvendigt at (danskernes) kostvaner ændres markant. Specifikt vurderes det, at forbruget af rødt kød fra fx kvæg skal reduceres med 50% i 2030, da særligt oksekødsproduktion udgør en væsentlig andel af klimagas-udledningerne. Klimarådet foreslår, at reduktionen skal tilvejebringes via en generel drivhusgas-afgift, hvis niveau stiger til 1.500 kr. pr. ton i 2030. Med udgangspunkt i et klimaaftryk

på 13,9 kg CO₂e pr. kg. danskproduceret oksekød⁷, vil et halvt kilo oksekød koste 13 kr. mere i 2030 end det gør i dag (Klimarådet, 2020: 133).

En sådan prisstigning vil klart få nogen til at skære ned på forbruget af oksekød af økonomiske årsager. Og her bør man - som Klimarådet også foreslår - søge at undgå social slagside fx ved genindførelse af grønne checks. Men en afgift som instrument tackler ikke de mange andre grunde til at nogle mennesker spiser - og vil blive ved med at spise - oksekød, også selvom det bliver dyrere. Det vil derfor være oplagt, hvis Klimarådets analyse af problemstillingen - her altså omkring mad, kostsammensætning og madspild - også inkluderede et stærkere fokus på, hvorfor vi danskere spiser som vi gør, og hvilke tiltag, udover en afgift, som kunne fremme ændrede kostvaner. Her vil social-psykologers, sociologers og etnografers fagligheder kunne bidrage betydeligt. Forskning med basis i disse fagligheder viser blandt andet, at forestillinger om det gode måltid, samt viden om og kompetencer til at kunne sammensætte måltider med basis i nye basisingredienser som fremstår sunde og spændende, udgør vigtige faktorer for at opnå varige ændringer i kostvaner (Gronow & Holm, 2019). Disse indsigter er ikke at finde i Klimarådets rapport, og de mangler derfor som grundlag for videre politisk og offentlig diskussion.

Men er vi så allesammen klimaforskere?

At klimaproblematikken er så mange-facetteret og griber ind i så mange dele af hverdagslivet og samfundet betyder, at mange forskere fra mange forskellige discipliner vil have relevant ekspertviden at byde ind med. Det er dog på ingen måde det samme som, at alle forskere er klimaforskere. Eller at alle forskere vil være relevante medlemmer af Klimarådet. Også på dette punkt rummer Klimaloven nogle uklarheder, som med fordel vil kunne adresseres i samme ombæring, som dets sammensætning gøres mere reelt tværfaglig.

Prædikateret "klimaforsker" er isoleret set meget vagt. Forskere fra mange forskellige fagdiscipliner forsker i klimarelaterede problematikker, så en skelnen mellem mere eller mindre klimarelateret forskningsbaseret ekspertise bør være mere specifik. Biokemikere, som modellerer hvordan kulstof bindes og frigives igen fra forskellige økosystemer, kan fx siges at bedrive biokemisk klimaforskning. Tilsvarende kan økonomer, som kvantificerer de samfundsøkonomiske omkostninger og gevinster ved forskellige reguleringstiltag til klima-afbødning og grøn omstilling, siges at bedrive regulerings-økonomisk klimaforskning. Alt imens videnskabssociologer som forsker i, hvordan borgere, eksperter og politikere forstår og kommunikerer om klimaforandringerne, kan siges at bedrive videnssociologisk klimaforskning. Disse tre eksempler på perspektiver på klimaproblematikken er alle potentielt lige videnskabelige, valide og vigtige i forhold til at informere politiske beslutningstagere og samfundet i bredere forstand om klimaforandringer og vores mulighedsrum for at håndtere dem.

Det kunne så lede en til at forfægte, at dette perspektiv på klimaforskning vil føre til den åbenlyse fejlslutning, at *alle* forskere er klimaforskere. Men det er ikke tilfældet. Det vigtige her er at

⁷ Se www.dca.au.dk/fileadmin/user_upload/Mogensen_et_al_2016_Foedeverernes_klimaaftryk.pdf

skelne mellem på den ene side *fagdisciplin* og på den anden side *forskningsemne*. For hvor alle fagdiscipliner (såsom antropologi, kemi, fysik, økonomi, historie) er lige gyldige og valide tilgange til klimaforskning, så er det langt fra alle udøvere af disse discipliner, som forsker i klima eller relevant relaterede emner. Således giver det fx ikke mening at kalde en fysiker, der arbejder med udvikling af nanoteknologi til brug i rumraketter, for klimaforsker.

Spørgsmålet er så, hvordan vi i praksis skelner i forhold til hvem der besidder relevant ekspertise - og som dermed fx bør tælles med blandt kandidaterne til medlemskab af Klimarådet. Her vil vi pege på de gængse måder, hvorpå man inden for den akademiske verden forstår og opgør faglig ekspertise. Det vil især være den individuelle forskers forskningserfaring, som dokumenteret ved: udførelse af egen klima-relevant forskning; videnskabelige publikationer i klima-relevante tidsskrifter; deltagelse i større forskningsprojekter om klima-relaterede emner; erfaring fra forskellige nævn, råd og bestyrelser inden for temaet; konference-præsentationer og; bidrag til den offentlige klimadebat. En kandidat til medlemskab af Klimarådet bør således have betydelig forsknings-erfaring og gerne -anerkendelse inden for klima bredt eller emneområder, som tydeligt relaterer sig til klimaproblematikken. Her vil vi ikke forsøge at lave en udtømmende liste af hvilke emneområder, som tydeligt relaterer sig til klimaproblematikken. Det bør være op til en konkret vurdering, forankret og udmøntet i Klimarådet selv.

Klimarådets nuværende sammensætning

Klimarådet består i dag af syv medlemmer⁸. Fem af medlemmerne har faglig ekspertise i økonomi med fokus på energi-, transport- og ressourceøkonomi, samfundsøkonomiske analyser og reguleringsteori. Hertil kommer en person med ekspertise fra de tekniske videnskaber, specifikt livscyklusanalyse med empirisk fokus på fødevarers klimaaftryk og en person med naturvidenskabelig ekspertise i oceanografi og forskningserfaring i planetære grænser. Rådet må altså i dag karakteriseres som værende overvejende og relativt snævert fokuseret på økonomisk faglighed, særligt samfundsøkonomiske analyser og reguleringsteori, samt visse former for teknisk-naturvidenskabelig ekspertise. Humaniora og store dele af samfundsvidenskabernes ekspertise er slet ikke repræsenteret.

I forbindelse med styrkelsen af Klimarådet som beskrevet i Klimaloven skal rådet udvides fra syv til ni medlemmer. Lovforslaget beskriver som nævnt at det styrkede råd skal sammensættes med øje for *(..) bred ekspertise og et højt klimarelevant fagligt niveau inden for energi, bygninger, transport, landbrug, miljø, natur, økonomi, klimavidenskabelig forskning og adfærdsforskning af relevans for klimaområdet.*" (§10, stk. 3)."

Ovennævnte kriterier for sammensætning af Klimarådet er uklare og, i sidste ende, meget snævre. Hvor nogle af kriterierne peger på empiriske fænomener, såsom energi, bygninger, transport, landbrug, miljø og natur, så peger andre ved første øjekast på faglige discipliner, såsom klimaforskning, adfærdsforskning og økonomi. Problemet med de ikke-disciplin-bårne kriterier er imidlertid, at alle faglige discipliner på relevant vis kan forske i specifikke dele af

⁸ <https://www.klimaraadet.dk/da/klimaraadets-medlemmer>

samfundet og samfund-miljø-teknik-relationer. Således har vi fx herhjemme både antropologer, historikere, biologer og økonomer, som forsker i 'natur', ligesom vi har sociologer, ingeniører og historikere, som forsker i 'energi' - ud fra forskellige disciplinære perspektiver, tilgange og antagelser.

Dermed hviler afgrænsningen af, hvilken ekspertise som anses for relevant i Klimarådet, i realiteten på en underforstået benævnelse af faglige discipliner. Og denne benævnelse er desværre ganske mangelfuld. 'Klimavidenskabelig forskning' er i sig selv meget vagt - idet klima, som beskrevet ovenfor, ligesom miljø, natur, energi, osv., er et empirisk fænomen, der kan belyses fra en række relevante fagdisciplinære perspektiver. Endvidere undrer det, at kun denne del af kriterierne eksplicit nævner videnskab og videnskabelighed, idet det må være underforstået, at også de andre fagligheder er og bør være videnskabsbaserede. I lighed med både de svenske og finske klimaråds mandater kunne man i det hele taget ønske, at aktiv erfaring med udøvelsen af videnskab blev specificeret som krav til medlemskab.

Tilbage står kun 'adfærdsforskning' og 'økonomi' som reelle, fag-baserede kriterier. Det er uhensigtsmæssigt, idet feltet af relevante fagdiscipliner dermed indsnævres unødigt meget. En streng fortolkning af 'adfærdsforskning' ville fx begrænse feltet til økonomi og psykologi. Det er formentligt ikke hensigten på denne måde at indsnævre feltet af discipliner, der anses for relevante. Derfor - og fordi vi anser en bredere tværdisciplinær tilgang til klima og grøn omstilling som værende formålstjenlig - anbefaler vi, at beskrivelsen ændres, så den tydeligt beskriver, at Klimarådet bør sammensættes så det dækker et bredt udsnit af fagdisciplinære kompetencer inden for de tekniske videnskaber, naturvidenskaberne, samfundsvidenskaberne og humaniora. Og endvidere, som nævnt, at det specificeres, at alle rådets medlemmer bør have betydelig forskningserfaring inden for klima eller emneområder, som tydeligt relaterer sig til klima og klimaomstilling.

Aktuelt vil vi anbefale, at Klimarådets to nye medlemmer udvælges, så rådets kompetencer udvides med en repræsentant for ét af de manglende perspektiver fra samfundsvidenskaberne (fx sociologi, antropologi, statskundskab) og én repræsentant for humaniora (fx miljøhistorie, etik). Dertil mener vi, at Klimarådet med fordel ved fremtidige udpegninger - via lovbestemt yderligere udvidet medlemsantal eller udskiftning af de eksisterende økonomi-faglige kompetencer - kunne udvides med kompetencer i teknologiudvikling. Dette særligt med fokus på de forhåbninger til udvikling og stor-skala implementering af nye teknologier til emissionsreduktion (decarbonisation), men også CO₂-fangst og -lagring (carbon capture and storage), som underbygger de nuværende planer for klimaomstilling globalt og herhjemme (Allen et al., 2019; Klimarådet, 2020).

En sådan forandring og evt. udvidelse af Klimarådets sammensætning ville flugte med den komplicerede, mangefacetterede og tværvideenskabelige karakter af udfordringerne omkring klima og grøn omstilling. Den ville også bringe det danske Klimaråd tættere på dets nordiske søsterråd i Sverige og Finland, som vi viser i det næste afsnit.

4. Det danske Klimaråd i et nordisk perspektiv

Det danske Klimaråds sammensætning og mandat giver det en særlig placering i det nordiske landskab af lignende institutioner. Det danske råd ligner således især de svenske og finske råd, som også er ekspert-råd med et mandat om uafhængig videnskabsbaseret rådgivning, mens de norske og islandske råd er karakteriseret ved en mere blandet sammensætning som spænder over erhvervsliv, faglige forbund, NGO'er, kommuner, og forskere.⁹

Det svenske Klimapolitiske Rådet er det nærmeste søsterråd til det danske klimaråd. Formålsparagraffen for rådet beskriver, at det er et uafhængigt, interdisciplinært ekspertorgan som skal evaluere, om den svenske regerings politik er i tråd med det svenske klimamål om netto-nul drivhusgasudledninger i 2045.¹⁰ Mandatet for rådet er dermed ganske lig det danske.

Størrelsen af det svenske klimaråd minder også om det danske. Rådet har pt otte medlemmer – fire kvinder og fire mænd. Om sammensætningen af rådet beskriver den svenske klimalov af 2018, at det skal have stærke videnskabelige kompetencer indenfor klima, klimapolitik, økonomi og samfundsvidenskab, samt at der sikres en ligelig kønsfordeling og en ligelig fordeling af kompetencer og erfaring.¹¹ Rådets nuværende medlemmer tæller vidt forskellige videnskabelige kompetencer.¹² Således tæller rådet to personer med naturvidenskabelig ekspertise, nemlig fysisk geografi og modellering af klimasystemet; samt fem personer med samfundsvidenskabelig ekspertise, herunder to med ekspertise i økonomi, to med ekspertise i statskundskab og en person med ekspertise i industriel energipolitik. Hertil kommer en person med en baggrund i humaniora, specifikt miljøhistorie. Som sådan er det altså betydelig mere tværfagligt sammensat end det danske Klimaråd, også som dette må antages at se ud efter den nye Klimalovs vedtagelse. Rådet producerer egne rapporter og støttes i dette af et sekretariat med fire fuldtidsansatte.

Finland har et uafhængigt, interdisciplinært klimapanel med navnet Suomen ilmastopaneeli.¹³ Det har til formål at styrke dialogen mellem politikere og videnskab, at bistå de finske myndigheder med videnskabelige anbefalinger til udarbejdelse af politik, samt at forstærke interdisciplinær indsigt i forskellige sektorer's arbejdsproces.

Panelet består af 15 medlemmer - ni mænd og seks kvinder - med en bred vifte af faglige discipliner og forskningsinteresser repræsenteret.¹⁴ Den finske klimalov af 2015 tilsiger, at

9 Det finske klimaråd udgav i 2019 en rapport som beskriver og sammenligner Klimaråd og lignende institutioner i en lang række lande (<https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2019/05/Overview-of-national-CCCs.pdf>). Rapporten dækker dog ikke det Islandske Klimaråd som først blev etableret efter dens udgivelse (<https://www.althingi.is/altext/149/s/1850.html>).

10 Klimapolitiska rådet är ett oberoende tvärvetenskapligt expertorgan som utvärderar om regeringens samlade politik leder mot målet om nollutsläpp år 2045. (<https://www.klimatpolitiskaradet.se/>)

11 Se § 11 i Förordning (2017:1268) med instruktion för Klimatpolitiska rådet: <http://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=2017:1268>

12 <https://www.klimatpolitiskaradet.se/en/radets-medlemmar/>

13 Den officielle hjemmeside for Suomen Ilmastopaneeli (The Finnish Climate Change Panel): <https://www.ilmastopaneeli.fi/en/>

14 <https://www.ilmastopaneeli.fi/en/contact-information/>

sammensætningen skal repræsentere forskellige videnskabelige discipliner.¹⁵ Otte af medlemmerne har ekspertise inden for de natur- og tekniske videnskaber fordelt på ingeniørvidenskab (tre forskere med ekspertise indenfor hhv. livscyklusstudier, bæredygtigt forbrug, bygningers energiforbrug), jordvidenskab, geografi, fysik, klimatologi og meteorologi. Dertil syv medlemmer med ekspertise i jura, energi- og klimapolitik (policy analyse), folkesundhed, bioøkonomi og skovplanlægning, miljø- og udviklingsstudier, socialpsykologi og ressourceøkonomi (formand). Det finske råd havde indtil for ganske nylig et begrænset sekretariat til rådighed (to fuldtidsansatte) og dets arbejdsform afviger fra det danske og svenske, idet rådets rapporter ofte produceres af enkelte rådsmedlemmer og/eller udliciteres til de forskningsmiljøer, hvor medlemmerne arbejder til dagligt (Weaver, Lötjönen & Ollikainen, 2019).

Overordnet set må det finske klimaråd karakteriseres som værende tværvideenskabeligt balanceret. Det tæller medlemmer fra de tekniske videnskaber (3), naturvidenskaberne (5), samfundsvidenskaberne (6) og humaniora (1). Dertil er det værd at notere, at et ganske bredt spektrum af fagdiscipliner fra samfundsvidenskaberne er repræsenteret.

Sammenligner vi de tre nordiske råd, så er det svenske klimaråd, som bedømt på mandat, størrelse og sammensætning, tættere på det danske, end det finske er. Det svenske råd har, som det danske, en overvægt i samfundsvidenskaberne, med fem af de otte medlemmer hvis baggrund og ekspertise placerer dem dér. Der er dog som antydnet også en klar forskel til det danske Klimaråd, idet det svenske klimaråd har en repræsentant fra humaniora (miljøhistorie), og idet de fem samfundsvidenskabelige medlemmer i Sverige dækker et langt bredere spektrum af samfundsvidenskabelige forståelsesrammer end den fagøkonomiske, som præger det danske Klimaråd.

Det finske klimaråd er større, og har en tungere vægt på de tekniske og naturvidenskabelige discipliner, end både det danske og svenske. Ligesom det svenske råd har det finske råd også medlemmer fra humaniora og en bredere repræsentation af samfundsvidenskaberne.

Sammenligner man det danske, svenske og finske klimaråd på klimaforsknings-ekspertise, er det tydeligt, at emneområderne, som rådsmedlemmerne bør have erfaring med i beskrivelsen af de svenske og finske råd, er mere eksplicit knyttet til klimaforskning (områderne beskrives specifikt som 'klima- og energipolitik', 'bæredygtigt forbrug', 'klimalov', 'lavenergibygninger') end de forskningsområder, der fremhæves som vigtige i det danske klimaråd (områder, som mere generelt beskrives som energi, bygninger, transport, landbrug, natur, miljø, økonomi, jf. afsnit 2).

Dette billede bekræftes hvis man, som vi har gjort, kigger nærmere på de aktuelle medlemmers forskningsprofiler. Her har fx den finske folkesundheds-ekspert således en tydelig forskningsprofil omkring klimaforandring, ligesom den svenske ekspert i statskundskab er tydeligt specialiseret i klima- og miljøpolitik. Erfaring med klima som empirisk forskningsemne er, som antydnet, mindre tydeligt overordnet set i det nuværende danske Klimaråd.

15 Se § 16 i Ilmastolaki (Climate Act): <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150609>

En afgørende forskel mellem de tre råd er også sekretariatsbetjening, hvor det danske Klimaråd med 11 fuldtidsansatte i sekretariatet er langt det stærkeste og, i den forstand, mest uafhængige. Her er det også værd at bemærke, at den faglige sammensætning af det danske Klimaråds sekretariat flugter med sammensætningen af selve rådet, med en overvægt af personer med økonomisk-faglig baggrund.

5. Afrunding: For et demokratisk orienteret og tværvideenskabeligt Klimaråd

Vores analyse af Klimalovens beskrivelse af Klimarådets mandat viser, at man har prioriteret at give rådet en politik-rådgivende rolle i relation til klimaministeriet, mens rollen i forhold til den øvrige administration, parlamentariske proces og offentlighed som sådan er mindre velbeskrevet. Mens det således er positivt, at Klimarådets uafhængighed styrkes på en række parametre med Klimaloven, så peger vores analyse her på en række dilemmaer for rådets rolle i den grønne omstilling også fremover. Særligt i relation til at sikre et bredt offentligt, samfundsrettet og globalt orienteret mandat kan der her stilles visse spørgsmål, i lyset også særligt af de værdimæssige rammer, som Klimaloven stiller for ekspertrådgivningen.

Klimalovens beskrivelse af Klimarådets mandat og sammensætning sammenholdt med rådets nuværende sammensætning og analyse- og rådgivningsmæssige praksis og sekretariat peger herudover tydeligt i retning af, at rådet præges af et relativt snævert fagøkonomisk fokus. Omend samfundsøkonomiske vurderinger af omstillingstiltag er vigtige, så bør det ikke stå alene som perspektiv på udfordringen med klima og grøn omstilling. Vi har endvidere peget på, at heller ikke Klimalovens udvidelse af den faglige sammensætning af Klimarådet muliggør og sikrer en reel tværfaglighed på tværs af relevant naturvidenskab, teknisk videnskab, samfundsvidenskab og humaniora. Sidst har vi peget på at beskrivelsen af rådsmedlemmerne kunne skærpes i forhold til at specificere den videnskabelige profil (versus 'højt fagligt niveau') og forskningserfaring inden for klima bredt eller emneområder, som tydeligt relaterer sig til klima og klimaomstilling.

Sammenligningen af det danske, svenske og finske Klimaråd underbygger billedet af, at det danske Klimaråds tværfaglighed kan styrkes yderligere. Det kunne ske ved en yderligere udvidelse af rådets størrelse, hvilket kunne skabe mulighed for at sikre en bredere sammensætning uden at mindske den fagøkonomiske tyngde. Alternativt kunne man forestille sig et skifte i forbindelse med en gradvis udskiftning af de eksisterende medlemmer. I denne sammenhæng kan det også være relevant at anskue Klimarådets mandat, sammensætning og størrelse i sammenhæng med andre lignende rådgivningsorganer i Danmark. Her er fx de økonomiske råd ganske aktive i forhold til at rådgive om de økonomiske aspekter af klima og grøn omstilling i Danmark. Det underbygger det billede, at rådgivningen herhjemme er ganske entydigt og snævert fokuseret på bestemte fag-økonomiske tilgange, mens andre økonomiske og ikke mindst bredere samfundsvidenskabelige og humanistiske tilgange generelt er underbetonet. Det samme kan siges om visse dele af den teknisk-videnskabelige rådgivning. Disse mangler bør, i sidste ende, også anskues i relation til forsknings- og uddannelsespolitiske prioriteringer, idet ekspertrådgivning på højt fagligt niveau flere steder forudsætter, at de bredere klima- og bæredygtighedsrelaterede fagmiljøer styrkes.

6. anbefalinger

I relation til Klimarådets mandat:

1. Klimalovens beskrivelse af Klimarådets mandat bør ændres således, at dets uafhængighed generelt styrkes yderligere og herunder at det tydeliggøres, at rådet har et bredt offentligt, samfundsrettet og globalt orienteret mandat til sin rådgivning.
2. Klimaloven bør præcisere Klimarådets rolle i forhold til, at Klimarådet skal bidrage til den offentlige debat og borgerinddragelse i grøn omstilling - og herunder hvilken vægt dette formål tillægges, set i forhold til det primære minister-rådgivende mandat.
3. De nuværende snævre værdimæssige rammer for Klimarådets rådgivning (særligt vækst og konkurrenceevne) bør udgå af Klimalovens bestemmelser for Klimarådet eller evt. erstattes af en bredere og mere balanceret rammebeskrivelse, som fx "langsigtet miljømæssig, ressourcemæssig og social bæredygtighed".
4. Det bør overvejes om Klimarådets nuværende indlejring i klimaministeriet er hensigtsmæssig, eller om en bredere indlejring i den siddende regerings samlede administration og politik ville være hensigtsmæssig, givet den grønne omstillings sektor-overgribende og generelle samfundsmæssige betydning.

I relation til Klimarådets sammensætning:

1. Klimalovens beskrivelse af Klimarådets sammensætning bør skærpes i forhold til at specificere, at rådet skal være tværvideenskabeligt (dvs. dække relevante kompetencer fra de tekniske videnskaber, naturvidenskaberne, samfundsvidenskaberne og humaniora) og skelne tydeligt mellem fagdiscipliner og empiriske fænomener.
2. Klimalovens beskrivelse af Klimarådets medlemmer bør fokusere på videnskabelig profil (versus 'højt fagligt niveau') og forskningserfaring inden for områder, som tydeligt relaterer sig til klima og klimaomstilling, som betingelser for medlemskab.
3. Tværfagligheden i Klimarådets aktuelle sammensætning bør styrkes yderligere, særligt med fokus på en bredere samfundsvidenskabelig profil, inddragelse af humanistisk ekspertise og kompetencer i teknologiudvikling og -implementering.
4. En yderligere udvidelse af Klimarådet bør overvejes for at give mulighed for repræsentation af relevante kompetencer fra de tekniske videnskaber, naturvidenskaberne, samfundsvidenskaberne og humaniora.

7. Litteraturliste

- Allen, M. et al. (2019) 'Technical Summary: Global warming of 1.5° C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5° C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty'. Intergovernmental Panel on Climate Change. Online: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_High_Res.pdf
- Geels, F. W., Sovacool, B. K., Schwanen, T. & Sorrell, S. (2017) 'Sociotechnical transitions for deep decarbonization', *Science*, 357(6357), pp. 1242–1244. doi: 10.1126/science.aao3760.
- Gronow, J. & Holm, L. (2019). *Everyday Eating in Denmark, Finland, Norway and Sweden: A Comparative Study of Meal Patterns 1997-2012*. Bloomsbury Academic.
- Hickel, J. (2020) 'The sustainable development index: Measuring the ecological efficiency of human development in the anthropocene', *Ecological Economics*, 167, p. 106331. doi: 10.1016/j.ecolecon.2019.05.011.
- Hickel, J. & Kallis, G. (2019) 'Is green growth possible?', *New political economy*. Taylor & Francis, pp. 1–18. doi: 10.1080/13563467.2019.1598964
- IRP (2019). *Global Resources Outlook 2019: Natural Resources for the Future We Want*. Oberle, B. et al. A Report of the International Resource Panel. United Nations Environment Programme. Nairobi, Kenya. Online: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/27518/GRO_2019_SPM_EN.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kahneman, D. & Deaton, A. (2010) 'High income improves evaluation of life but not emotional well-being', *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(38), pp. 16489–16493. doi: 10.1073/pnas.1011492107.
- Klima- og Omstillingsrådet. (2019). 'Outsourcing og omstilling: de danske drivhusgasudledninger genfortolket', *Samfundsøkonomen*, 2019(4), pp. 15–24. Online: https://www.djoef-forlag.dk/openaccess/samf/samfdocs/2019/2019_4/Samf_3_4_2019.pdf
- Klima- og Omstillingsrådet. (2020). 'Klima, borgerting og demokrati: hvad siger forskningen?' Online: https://www.klimaogomstillingsraadet.dk/wp-content/uploads/2020/01/Klimaborgerting_KOR-notat_januar-2020.pdf
- Klimarådet (2020). 'Kendte veje og nye spor til 70 procents reduktion.' Online: <https://www.klimaraadet.dk/da/nyheder/klimaraadet-ny-rapport-om-vejen-til-70-procentsmaalet-i-2030>
- Oreskes, N. & Conway, E. M. (2010) 'Defeating the merchants of doubt', *Nature*. Nature Publishing Group, 465(7299), pp. 686–687.
- Sovacool, B. K. (2014) 'What are we doing here? Analyzing fifteen years of energy scholarship & proposing a social science research agenda', *Energy Research & Social Science*. Elsevier, 1, pp. 1–29. doi: 10.1016/j.erss.2014.02.003.
- Supran, G. and Oreskes, N. (2017) 'Assessing ExxonMobil's climate change communications (1977–2014)', *Environmental Research Letters*. IOP Publishing, 12(8), p. 084019. doi: 10.1088/1748-9326/aa815f.
- Weaver, S, Lötjönen, S & Ollikainen, M. (2019), 'Overview of national climate change advisory councils'. The Finnish Climate Change Panel Report, no. 3, vol. 2019, vol. 3/2019, Suomen ilmastopaneeli. Online: <https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2019/05/Overview-of-national-CCCs.pdf>

**Det danske Klimaråd i et
sammenlignende, demokratisk og
tværvideenskabeligt perspektiv**

Udgivet Maj 2020

Kontakt evt. Jens Friis Lund, jens@ifro.ku.dk,
for uddybning vedr. forskningsreferencer.

KLIMA- OG OMSTILLINGSRÅDET

mail@klimaogomstillingsraadet.dk

klimaogomstillingsraadet.dk

 @KOR_Danmark

